

УДК 347.73

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ БАНКІВ

Сирота А.І., к. ю. н., професор,
професор кафедри галузевих юридичних дисциплін
Бердянський університет менеджменту і бізнесу

Стаття присвячена окремим аспектам удосконалення правового регулювання внутрішнього аудиту в банках, визначенню мети внутрішнього аудиту, основних елементів правового статусу підрозділів внутрішнього аудиту банків з метою підвищення ефективності їхньої діяльності.

Ключові слова: внутрішній аудит банку, мета внутрішнього аудиту банку, правовий статус підрозділу внутрішнього аудиту банку.

Стаття посвящена отдельным аспектам совершенствования правового регулирования внутреннего аудита в банках, определению цели внутреннего аудита, основных элементов правового статуса подразделений внутреннего аудита банков с целью повышения эффективности их деятельности.

Ключевые слова: внутренний аудит банка, цель внутреннего аудита банка, правовой статус подразделения внутреннего аудита банка.

Sirota A.I. LEGAL REGULATION OF THE INTERNAL AUDITING OF BANKS

The article deals with certain aspects of the improvement of the legal regulation of internal audit in banks, the definition of objectives of internal audit, the main elements of the legal status of internal audit units in order to increase their effectiveness.

Key words: internal audit of the bank, purpose of the bank's internal audit, legal status of the bank's internal audit unit.

Постановка проблеми. Проведення аудиту суб'єктів господарювання надає зацікавленим особам упевненість у достовірності інформації, відображеної в документах бухгалтерської й фінансової звітності цього суб'єкта, надає можливість передбачати наслідки прийняття тих чи інших економічних рішень. Особливістю внутрішнього аудиту як одного з різновидів аудиту є також те, що він сприяє підвищенню ефективності управління суб'єктами господарювання.

Свою специфіку має внутрішній аудит у банках, діяльність яких, на відміну від інших суб'єктів господарювання, має передусім публічний характер, оскільки саме за допомогою цих фінансових інститутів центральний банк країни проводить монетарну політику в державі, і лише потім – підприємницький, тому що банки функціонують з метою одержання прибутку.

Внутрішній аудит банківських установ, крім підвищення ефективності їхньої діяльності, створює також передумови для уникнення втрат не лише власників банків, а і їхніх клієнтів, оскільки банки здійснюють операції переважно не з власними, а із залученими коштами фізичних і юридичних осіб, кредитують, інвестують їх у різні сфери економіки.

Необхідність проведення внутрішнього аудиту банків зумовлюється також тим, що банківська діяльність, на відміну від інших видів підприємницької діяльності, характеризується підвищеними ризиками, прийняття цих ризиків є основою функціонування банківських установ.

Ступінь розробленості проблеми. Питання внутрішнього контролю та аудиту в банках вивчають і розглядають у своїх наукових працях багато вітчизняних учених, а саме: А.М. Герасимович, О.І. Кіреєв, О.С. Любунь, О.С. Полетаєва, Є.Б. Ретюньських, О.І. Скаско, Л.А. Сухарева, Ф.Ф. Бутинець та інші.

Згадані науковці у своїх працях досліджують теоретичні основи і стандарти внутрішнього аудиту в банках, організацію й методику його проведення. Але окремі норми чинного законодавства України, що регулюють проведення внутрішнього аудиту в банку, є недосконалими, що призводить до зниження ефективності їх за-

стосування в практичній діяльності аудиторів, змішування понять і повноважень внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту банку. Крім того, удосконалення національного законодавства має відбуватися шляхом його адаптації до європейських правових стандартів як складової процесу інтеграції України до Європейського Союзу. Саме тому виникає необхідність у подальших теоретичних розробках удосконалення правового регулювання внутрішнього аудиту банків.

Метою статті є визначення мети внутрішнього аудиту банку, визначення основних елементів правового статусу підрозділу внутрішнього аудиту банку для вдосконалення правових основ його діяльності.

Виклад основного матеріалу. В умовах сьогодення недоліки та правопорушення в банківській діяльності є настільки суттєвими, що зумовили збиткову діяльність багатьох банківських установ, а окремих – банкрутство. За даними Національного банку України (далі – НБУ) упродовж 2014–2015 рр. регулятор прийняв 48 рішень про зарахування банків до категорії неплатоспроможних, із них у 2015 р. – 15. У 2014–2015 рр. було відкликано банківську ліцензію та ліквідовано 36 банків, із них у 2015 р. – 17 [1]. Такий стан у банківській сфері, на думку вчених і практиків, вимагає посилення, крім інших заходів, ролі внутрішнього контролю банку, однією з форм якого є внутрішній аудит.

Правові засади здійснення аудиторської діяльності в Україні визначено в Законі України «Про аудиторську діяльність», який є фундаментальним правовим актом, що регулює відносини в цій сфері. Особливості проведення внутрішнього аудиту в банках зумовлюють необхідність конкретизації окремих питань правового регулювання аудиторської діяльності в банківському законодавстві. Так, внутрішній аудит у банках регламентується ст. 45 Закону України «Про банки і банківську діяльність», яка не дає визначення поняття внутрішнього аудиту банків, а перераховує переважно функції підрозділів внутрішнього аудиту банків.

У п. 1.3 Постанови Правління НБУ «Про затвердження Положення про організацію внутріш-

нього аудиту в комерційних банках України» від 20 березня 1998 р. № 114 в редакції від 14 серпня 2015 р. визначається, що внутрішній аудит банку – це незалежна експертна діяльність підрозділу внутрішнього аудиту банку для перевірки та оцінювання адекватності й ефективності системи внутрішнього контролю та якості виконання призначених обов'язків співробітниками банку.

У п. 2.4 Положення про організацію бухгалтерського обліку та звітності в банках України, затвердженого Постановою Правління НБУ від 30 грудня 1998 р. № 566, внутрішній аудит визначається як незалежний підрозділ, який не бере участі у виконанні операцій, а періодично здійснює перевірки та оцінює таке:

- адекватність і ефективність заходів і системи внутрішнього контролю;
- управління ризиками й кредитним та інвестиційним портфелем;
- повноту, своєчасність і достовірність фінансової та іншої звітності;
- дотримання принципів і внутрішніх процедур обліку;
- відповідність регулятивним вимогам.

Немає єдності у визначенні внутрішнього аудиту банків і серед учених. Так, відомий дослідник аудиторських послуг Ф.Ф. Бутинець розглядає внутрішній аудит як систему контролю за дотриманням запровадженого порядку ведення бухгалтерського обліку, складання та подання звітності, внутрішнього її аналізу й надійності функціонування всієї системи внутрішнього контролю [2, с. 188]. Інші визначають основною метою внутрішній аудит перевірку достовірності бухгалтерської (фінансової звітності) [3, с. 12]. Окремі вбачають мету внутрішнього аудиту в аналізі інформаційної системи, зокрема системи бухгалтерського обліку, у вивченні фінансової й операційної інформації, дослідженні економічності та ефективності операцій [4, с. 59].

Безумовно, вчені вивчають, зіставляють і узагальнюють теоретичні поняття, ураховуючи при цьому соціальну та правозастосовну практику, оскільки для науки важливий плюралізм думок. Але для законодавства важлива уніфікація юридичної термінології. У зв'язку з цим вважаємо за необхідне звернутися до Міжнародних стандартів контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг (видання 2014 р.), розроблених Міжнародною федерацією бухгалтерів (МФБ), метою діяльності якої є визначення та проведення на міжнародному рівні політики в галузі обліку й аудиту [5]. Аудиторська палата України своїм рішенням від 29 грудня 2015 р. № 320/1 затвердила Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг (видання 2014 р.) для обов'язкового застосування з 01 лютого 2016 р. як національних стандартів аудиту.

Один із цих Міжнародних стандартів – Міжнародний стандарт аудиту 610 (переглянутий) «Використання роботи внутрішніх аудиторів» – визначає мету внутрішнього аудиту взагалі суб'єктів господарювання, відповідно до якого мета й обсяг діяльності підрозділів внутрішнього аудиту в основному охоплюють діяльність із надання впевненості й консультацій, призначену для оцінювання та поліпшення ефективності процесів управління суб'єктом господарювання, управління ризиками і внутрішнього контролю [5, с. 675].

Діяльність із надання впевненості (assurance) – об'єктивне вивчення документальної інформації з метою незалежного оцінювання корпоративного управління, управління ризиками і внутрішнього контролю та підвищення ступеня довіри визначених користувачів до результату оцінювання інформації [5, с. 15, 18].

Що стосується банківської діяльності, то у світовій банківській практиці склалося значно ширше розуміння цілей внутрішнього аудиту. Його головною метою визнається сприяння банку в досягненні поставлених цілей шляхом усебічного оцінювання внутрішніх систем управління, ризик-менеджменту й контролю; надання рекомендацій щодо підвищення їх ефективності [6, с. 278].

Узагальнюючи вищевикладене, вважаємо, що метою внутрішнього аудиту банку є незалежне експертне оцінювання внутрішніми аудиторами ефективності корпоративного управління, управління ризиками і внутрішнього контролю, розробка рекомендацій щодо їх удосконалення й підвищення ефективності.

Проведення внутрішнього аудиту банку покладено на підрозділ внутрішнього аудиту банку. Міжнародні стандарти якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг визначають підрозділ внутрішнього аудиту як підрозділ суб'єкта господарювання, який виконує діяльність із надання впевненості та консультацій, призначену для оцінювання й поліпшення ефективності управління суб'єктом господарювання, процесів управління ризиками і внутрішнього контролю [5, с. 672]. В Україні створення підрозділу внутрішнього аудиту банку є обов'язковою умовою для отримання банківської ліцензії. Так, вимоги ст. ст. 19, 19-1 Закону України «Про банки і банківську діяльність» зобов'язують банк для отримання банківської ліцензії подати до НБУ, серед інших документів, відомості про професійну придатність і ділову репутацію керівника підрозділу внутрішнього аудиту. Невідповідність професійної придатності або ділової репутації керівника підрозділу внутрішнього аудиту вимогам НБУ є підставою для відмови у виданні банківської ліцензії.

У ст. 45 Закону України «Про банки і банківську діяльність» не вказана мета діяльності підрозділу внутрішнього аудиту банку, а в п. 1 ч. 5 цієї статті визначаються функції цього підрозділу, серед яких зазначається перевірка наявності й оцінювання ефективності роботи систем управління ризиками, відповідності цих систем видам і обсягам здійснюваних банком операцій, внутрішнього контролю банку. Тобто, на нашу думку, це мета внутрішнього аудиту, до якої повинні прагнути аудитори підрозділу внутрішнього аудиту банку. Мета – це те, до чого прагнуть, чого хочуть досягти. Мета – це усвідомлений, запланований результат діяльності, суб'єктивний образ, модель майбутнього продукту діяльності. Як безпосередній мотив мета спрямовує та регулює людську діяльність.

Узагальнюючи вищевикладене, можемо констатувати, що метою діяльності підрозділу внутрішнього аудиту банку є проведення незалежного експертного оцінювання ефективності корпоративного управління, управління ризиками і внутрішнього контролю, розробка рекомендацій щодо їх удосконалення і підвищення ефективності. Внутрішній аудит має передусім досліджувати економічні, організаційні та інформаційні характеристики банку, оцінювати

системи і процеси, а не контролювати повсякденні операції банку.

Мета будь-якої діяльності, у свою чергу, конкретизується в завданнях, які потрібно вирішити для досягнення поставленої мети. Основним завданням внутрішнього аудиту підприємства є незалежне об'єктивне оцінювання його інформаційних, економічних і управлінських характеристик з метою висловлення думки щодо їх відповідності чинному законодавству й розробка рекомендацій щодо їх удосконалення, а також підвищення ефективності господарювання. На нашу думку, основні завдання підрозділів внутрішнього аудиту банків як різновидів фінансових установ чітко перераховано в Порядку проведення внутрішнього аудиту (контролю) у фінансових установах, затвердженому Розпорядженням Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, від 05 червня 2014 р. № 1772, а саме:

1) надання керівникові фінансової установи, наглядовій (спостережній) раді фінансової установи або вищому органу управління фінансової установи незалежних, об'єктивних суджень, висновків і оцінок щодо такого:

- достатності й ефективності систем управління фінансової установи;
- відповідності діяльності фінансової установи вимогам законодавства України;
- відповідності здійснюваної фінансовою установою діяльності вимогам внутрішніх документів фінансової установи;
- ефективності процесів делегування повноважень між структурними підрозділами фінансової установи та розподілу обов'язків між ними;
- ефективності використання наявних у фінансовій установі ресурсів;
- ефективності використання та мінімізації ризиків від використання інформаційних систем і технологій;
- достатності й ефективності заходів, спрямованих на зменшення ризиків та усунення недоліків, виявлених державними органами, зовнішніми аудитором або службою внутрішнього аудиту (контролю);

2) сприяння керівникові фінансової установи, наглядовій (спостережній) раді фінансової установи, а також вищому органу управління фінансової установи (якщо законодавством не вимагається обов'язкове утворення наглядової (спостережної) ради) в поліпшенні якості системи управління фінансової установи. Хоча потрібно зауважити, що згадане Розпорядження називає перелічені завдання цілями діяльності підрозділу внутрішнього аудиту фінансової установи.

Завдання, які стоять перед будь-якою діяльністю, у свою чергу, визначають функції, що виконуються для вирішення поставлених завдань. Функції суб'єктів правовідносин – це основні напрями їхньої діяльності, зумовлені цілями й завданнями, які стоять перед ними [7, с. 81].

Що стосується функцій підрозділів внутрішнього аудиту банків як основних напрямів ді-

яльності цих підрозділів, то вони перераховані в ст. 45 Закону України «Про банки і банківську діяльність». Безпосередньо функції внутрішнього аудиту покладено на працівників підрозділів внутрішнього аудиту – внутрішніх аудиторів. Міжнародний стандарт аудиту 610 (переглянутий) «Використання роботи внутрішніх аудиторів» визначає, що цілі й обсяг діяльності підрозділу внутрішнього аудиту, характер його відповідальності та його організаційний статус, включаючи повноваження й підзвітність підрозділу, широко варіюються та залежать від розміру і структури, а також вимог управлінського персоналу й керівників установи [5, с. 670]. На практиці основні напрями діяльності підрозділів внутрішнього аудиту в українських банках обмежуються переважно контролем за відповідністю ведення бухгалтерського обліку законодавству України, достовірністю бухгалтерської та фінансової звітності й перевіркою філіалів банків.

Висновки. Отже, з урахуванням вищевикладеного можемо дати таке визначення: внутрішній аудит банку – це незалежне експертне оцінювання внутрішніми аудитором ефективності корпоративного управління, управління ризиками і внутрішнього контролю, розробка рекомендацій щодо їх удосконалення та підвищення ефективності.

Для вдосконалення діяльності підрозділів внутрішнього аудиту банків, на нашу думку, потрібно чітко визначити в ст. 45 Закону України основні елементи правового статусу цих підрозділів, а саме: мету їхньої діяльності, завдання, функції й відповідальність. Таке визначення сприятиме чіткому розмежуванню повноважень підрозділів внутрішнього аудиту та суб'єктів внутрішнього контролю банку, запобігатиме порушенням чинного законодавства, підвищуватиме ефективність корпоративного управління банком і довіру громадськості до банківської системи країни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. За последний год неплатежеспособными признаны почти 50 банков. НБУ называет это процессом очищения банковской системы / ZN.UA [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://zn.ua/economics/poroshenko-pohvalil-gontarevu-za-likvidaciyu-50-bankov-177547_.html.
2. Бутинець Ф.Ф. Аудит : [підручник] / Ф.Ф. Бутинець. – 2-ге вид., переробл. та доп. – Житомир : ПП «Рута», 2002. – 672 с.
3. Савченко В.Я. Аудит : [навчальний посібник] / В.Я. Савченко. – 2-е вид. – К. : КНЕУ, 2006. – 328 с.
4. Драгун Л. Основные направления развития функций аудита / Л. Драгун, Е. Виниченко // Бухгалтерский учет и аудит. – 2003. – № 3. – С. 57–60.
5. Міжнародні стандарти якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг від 2014 р. / переклад з англійської. – К., 2015. – Ч. 1. – 2015. – 1017 с.
6. Урусова З.П. Внутрішній аудит і контроль операцій комерційних банків України / З.П. Урусова // Сталлий розвиток економіки. – 2013. – № 3. – С. 278–282.
7. Скаун О.Ф. Теория государства и права (энциклопедический курс) : [учебник] / О.Ф. Скаун. – Х. : Эспада, 2007. – 840 с.